

на закони і традиції української мови, а на закони і традиції правопису, який походить від церковнослов'янського та російського і сяк-так приладнаний до української мови. Він зводить будову української мови до російської. Але є немало мовців і мовознавців, що готові мову підладнати під той чинний правопис. А що важливіше вберегти: здобутки української мови чи здобутки правопису? Напевне, що доцільніше вберегти, вироблену протягом багатьох віків, досконалість і гармонійність мови, а правопис має бути у цьому допомогою, а не перешкодою. А для того, зокрема, треба правописно унормувати повновартістність українських фонем *і* та *и*, відновивши слова на *и* та запровадивши систему писання твердих і м'яких складів з *і* та *и* ту, що запроваджена для *о*.

ВИЗНАЧЕННЯ ЧИ ОЗНАЧЕННЯ

(який має бути український відповідник термінові *дефініція*)

© Людмила Пшенична, Виталь Моргунок, 2000

УкрНДІ ССІ, Київ

Дефініція — стислий виклад змісту (сукупності ознак) поняття.

Щоб спробувати з'ясувати, від якого дієслова *визначати* чи *означати* має походити український відповідник, гляньмо, що означають деякі дієслова та похідні від них іменники.

1. **значіти, означувати (означіти)** — позначати (позначити)
знáчення, означування (означення) — позначання (позначення)
 (чинник дії — значі́льник)
 (наслідок дії — знак, озна́ка, по́знака, по́значка)
2. **зна́чити, означа́ти (означа́ти)** — інформувати (поінформувати)
знáчення, означа́ння (означа́ння) — інформування (поінформування)
 (чинник дії — знак, озна́ка, по́знака, по́значка)
 (наслідок дії — значина́, інформа́ція)
3. **визнача́ти (візнача́ти)** — добувати, встановлювати
 (добути, встановити) інформацію
визнача́ння (візнача́ння) — добування, встановлювання
 (добуття, встановлення) інформації
 (чинник дії — визнача́льник, візначник)
 (наслідок дії — значина́, інформа́ція)

Переконливі аргументи на користь одного з дієслів *визнача́ти* чи *означа́ти* знайти важко, бо приблизно з однаковим успіхом (просто не з найкращим) можна сказати, що *дефініція означає зміст поняття* і що *вона визначає його*. Але позначати *дефініцію* словом *визначення* чи *означення* не варто, бо вони занадто багатозначні і означають, насамперед, доконану дію (подію), що відповідає дієсловам *візначити* та *означити*, а українська мова не така бідна, щоб не можна було знайти потрібного слова і, нехтуючи її багатющими словотворчими засобами, множити багатозначність слів.

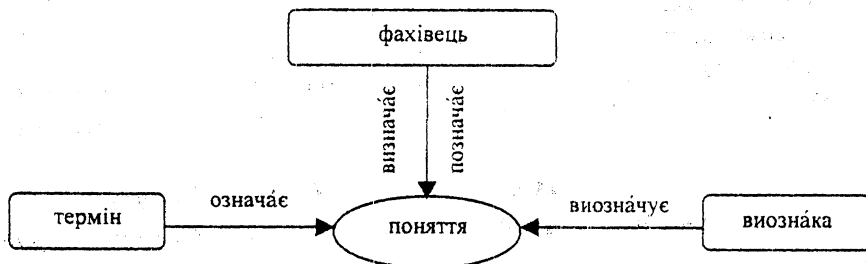
Оскільки за Словником української мови (в 11 томах) слово *визначення* означає шість понять, а *означення* — вісім, то намагатись уникнути багатозначності українського відповідника термінові *дефініція* можна утворивши нове але абсолютно прозоре дієслово. Оскільки дія (процес) формулювання дефініції полягає у тому, щоб **вибрати** і **викласти** суттєві **ознаки** поняття, і тим самим **виокреслити** поняття з-поміж інших, то

таку дію можна позначити дієсловом, утвореним від слова *ознака*, – *виознача́вати* (*вїозначити*), а наслідок такої дії (виклад сукупності ознак поняття) – *виозна́ка*.

Коли з'являється нове поняття, фахівець *позначає* його терміном.

Далі — термін *означає* поняття.

Дефініція (виознака), виокреслюючи істотні ознаки поняття, *виозначає* його.

Зауважмо, що термін і виознака пов'язані між собою лише через поняття; тому неправильно казати: *виозна́ка терміна*, правильно: *виозна́ка поняття* і *терміни та виозна́ки понять*.

Зазначмо ще кілька аргументів щодо потреби дієслова *виознача́вати* та похідних від нього слів *виозна́ка* та *вїозначеність*.

Серед необхідних вимог до дефініції є така: "наявність у дефініції всіх достатніх на потреби певної предметної галузі ознак поняття". Як назвати це, потрібне фахівцеві-термінологу, поняття:

означеність поняття, визначеність поняття чи виозначеність поняття?

Сказати *означеність поняття* — немає *достатності ознак*, бо досить однієї ознаки, щоб сказати, що поняття означено або таку словосполучку можна сприйняти як *наявність терміна*, яким позначено (означено) поняття; *визначеність поняття* — можна сприйняти як *з'ясованість суті поняття*, що прямо не означає, що ту суть викладено в дефініції. Все це через те, що дієслова *означати* і *визначати* занадто багатозначні.

Тому "вїозначеність поняття це — наявність у виознаці всіх достатніх на потреби певної предметної галузі ознак поняття" звучить зрозуміліше і однозначніше.

Порівняймо, наприклад, відповідні дієслова французької та англійської мов з українськими.

французька мова	англійська мова	українська мова
déterminer	determine	визнача́ти
signifier	signify, mean	означа́ти
définir	define	<i>виознача́вати</i>

І звідси випливає, що третього дієслова українській мові бракує. Тож чи варто й далі сперечатися, що *правильніше визначення чи означення* і займатися *визначенням визначень та означенням означень*. Бо ж сперечаємося через те, що немає третього дієслова, яке означає дію, що її французька та англійська мови позначають дієсловами *définir* та *define*.